

Az örmények - Galiczia

7. befejező rész

Még tisztábban, mint *Jazlowieci* e régi örmény házain, nyilvánul az örmény ízlés a sajátos tetőzetű fa-épületekben. A meglehetősen nehézkes és dísztelen földszintes épület fölött váratlan meglepetésül magas, igen hegyes és merészen hajlított fődél (zazúg) emelkedik; a két oromra tűzött lándzsa-alakú, körülbelül egy méternyi magas csúcs (stílp) igen beszédesen fejezi ki a röptében való emelkedés heves vágyát. Valósággal a nép jellemét látszik kipéldázni ez a vaskos, nehézkes és közömbös alapról hirtelen, minden átmenet nélkül, mintegy epés heveséggel föllobbanó törekvés, akárcsak a piszkos üzleti könyvek, elsárgult jegyzetek és számlák, az évek során át való üzérkedés, alkudozás és számolgotás e néma tanúi közül hirtelen nekiszabadult és merészen csapongó örmény képzelem. Ilyenféle házak még néhány évvel ezelőtt nagyobb számmal voltak *Sniatyn* városkában.

Az alakokkal való díszítést kevésbé kedveli az örmény műízlés; az evangélisták ábrázolásai, melyek számos lengyelországi evangéliárumban láthatók, bágyadt utánzatai az egyetemes bizanci mintáknak. Annál eredetibb és sajátosabb az igazi örmény díszítmény; erre vonatkozó rajzunk a velencei San Lazaro-kolostor egy evangéliariumából való, mely a XVII. században Lengyelországban készült. A nevezett velencei kolostorban, valamint a bécsi mechitaristákéban és a krakói Czartoryski-féle múzeumban több ilyen lengyelországi képes örmény kódex látható; a legszebbek azonban kétségkívül a párisi Bibliotheque nationaleban vannak. Az örmény díszítmény szerves tagoltságával és határozott szerkezetével nagyon szépen kiválik a gerinctelen bizánci ékítmények közül, melyek alatt gilisztaszerű csavarodásaikkal egész értelmetlenül végződnek. Már jóval kevésbé tetszetősek a kezdőbetűk, melyeknek indái és levelei között madarak és halak furcsa társasága bukfencez évszázadok óta ismétlődő hagyományos mesterkedéssel; mert minden, még oly agyafúrt ötletességük is csak alig tudja elleplezni igazi eredetüket, amely nem egyéb, mint zavaros és félénk kapkodása a keleti, vagyis pusztán vonaldíszítményű, és a nyugati, vagyis alakokból álló elemek között. Ez elvértve föl-fölbukkanó enyelgő játéknak még csak megjárja; ha azonban a XVI. században keletkezett lengyelországi evangéliarium szeszélyesen összevissza csavarodó díszítményeit vonalról-vonalra ott látjuk már egy 1375-ből való örményországi kéziratban; akkor csak nyilván való, hogy a bizánci törzsnek örmény ága is ugyanolyan hamar merev élettelenességre jutott, mint a töve.

Mindkettőnek a további sorsa is közös, s mindkettő körülbelül ugyanabban az időben is pusztul el; egyszerre korhadnak el, a mikor a barokk ízlés áradata a talajt, melyen előbb oly szépen virultak, egészségtelen mocsárral önti el.

A XVII. század elején ugyan még nem egy szép karcsú vonaldísz csempészek át az evangéliariumokból a sírkövekre, de lassanként ezek is kivesznek a föliratok örmény betűivel együtt; a karcsú keleti vonalak mindjobban kiöblösödnek, és a díszítmény e téren is mindinkább durva, pöffeszkedő nehézkességbe téved. Még a lebergi székesegyház kapubálványain és a sírköveken oly gyakori örmény kereszt is elveszti lassanként eredetileg oly jellemző és a hagyományban, valamint a felekezeti liturgiában szentesített alakját; a lappal fektetett háromoldalú hasábok kereszteződésének mind a két szára bunkókat és egyéb kinövéseket kap a végein, melyek kétségtelen jelei a stílérzék benső megromlásának. A barokk ízlés itt is mutatja bomlasztó hatását.

A barokk formákhoz való ezen átmenet és a nemzeti ízlésnek ez a hanyatlása azonban Lengyelország akkori közállapotához képest csak egyik külső jele az örmény nép fokozatos ellengyeledésének. A XVII. század végén ugyan egy pillanatra még úgy látszott, mintha az akkor már nagyon aláhanyatlott „natio”-ra oly föladat várt volna, melynek megoldása azt szorosabb egységbe fűzni és eddigi kereskedelmi feladatát kiválóan politikaivá emelni lett volna hivatva. *Sobieski János* király ugyanis az ő messzire néző keleti politikájában a lengyelországi örményeknek igen fontos szerepet szánt. Önálló örmény birodalmat tervezett Ázsiában, mely Róma szellemi és Lengyelország politikai főnhatósága alatt Törökország ellen-súlyozására szolgált volna. Csak természetes, hogy e célra az új állam berendezésénél a lengyel örményeket terveinek hathatós támogatóiul szemelte ki; sajnos azonban, a nagyszabású tervből nem igen lett egyéb két diplomáciai követség kiküldésénél, melyet örmények vezettek a perzsa király (1686) és az etschmiadzini patriarcha elé (1696). A nagy király korai halála (1696) után senki sem akadt Lengyelországban, aki ez eszmét fölkarolta volna; *Heigel* történelmi tanulmányaiból azonban megtudjuk, hogy kevéssel utóbb Vilmos pfalzi választófejedelem megkínálták az alapítandó örmény királyság koronájával, ami alighanem valami kapcsolatban volt *Sobieski* megíúsult terveivel.

A XVIII. század egészben véve sem Lengyelország, sem az itteni örménység történetében nem mutat sok örvendeteset. Némely előkelő örmény családok tagjai kezdenek ugyan már egyes hivatalokat viselni és a politikában élénk részt venni, de csak Lengyelország politikai önállóságának elveszte tette az örménységet teljesen lengyellé, ez egyszer ismét bebizonyult a közös szerencsétlenség összeforrasztó ereje.

A XVIII. század utolsó negyede óta ez a lengyellé válás tökéletesen végbementnek tekinthető. Az örmények testvériesen osztoztak a lengyelekkel a bukás keserű fájalmában, és hozzájuk hasonló lelkesedéssel vettek részt a szabadságharcokban. Új hazájukhoz való ragaszkodásuk szintén egyenes arányban nőtt az egyetemes lengyel nemzeti érzület megerősödésével, melynek első hatalmas kifejezése az 1793. évi májusi alkotmány volt. Ettől fogva az örmény nép és lengyel nemzet között sajtászerű és idegennek nem egykönnyen érthető viszony fejlődött, mely az örményeknek a római katolikus egyház irányában elfoglalt sajtászerű helyzetén alapul.

A lengyel örmények tudniillik katolikusok, de örmény-katolikusok, és így a római egyháznak az egész világra kiterjedő alkotmányában egy kicsiny, de élesen elhatárolt kört alkotnak. Így a lengyel népélet szélesebb keretén belül is bizonyos szokások és erkölcsök megőrzése és szoros összetartásuk által olyan világi rítust alkottak maguknak, mely már külsőleg is világosan láttatja faji sajtáságaik nagy ellenálló erejét, s napjainkban a lengyelekkel mind gyakoribb keveredésük mellett is föltetsző keleti jellegüket.

Az örmény családok közül ma már csak igen kevés tartotta meg eredeti örmény nevét, mint például a *Passakas, Cheul, Romaszkan, Szadbey* nemzetségek; majdnem valamennyi lengyel módra képzett származási névvel jelöli magát, minők: *Abgarowicz, Jedrzejowicz, Krzysztofowicz, Petrowicz* stb., melyek mind nem jelentenek egyebet, mint Abgár, András, Kristóf, stb. fia. Gyermeküknek azonban a keresztelelésnél és az örmény szertartás szerint ugyanekkor történő bérmlálásnál szívesen választanak örmény vértanúnak vagy az Örményországban kiváló tiszteletben álló szentek sorából nevet, minők *Gergely, Jakab, Kajetán, Rhapsime, Rozália*; itt-ott az eredeti családi nevet is használják, elő vagy melléknév gyanánt.

Azonban a nemzeti különállás ezen külső feltüntetése mellett, amelyben az örmény múlt iránt érzett némi kegyelet nyilvánul, benső és mély meggyőződésben gyökerező teljes összeolvadást látunk egyfelől a római katolikus egyházzal, másrészt a lengyel nemzettel. Akadtak ugyan olyan túlzók is, akik az örmény szertartás és az örmény előnevek elejtése mellett emeltek szót; de csak a múlt hagyományaihoz híven ragaszkodó érzületnek és az abban rejlő nagy erőnek teljes félremagyarázása kelthetett ilyen hangokat. Az örményeknek lengyel hazájukhoz való ragaszkodásuk kölcsönös adásvevésen alapszik, és a mit új honukban szellemi és anyagi javakban bírnak, azt szorgalmukkal, hűségükkel és szívós kitartásukkal szereztek maguknak.

Valóban munkájukkal vívták ki maguknak nemcsak tetemes földbirtokukat (így például a kolomeai és a sniatyni kerület nagybirtokainak nagyobb része örmény kezekben van), hanem művelődésre való képességük és kitartó törekvésük által is oda jutottak, hogy a Kuty-beli későbbi bevándorlók kivételével Galiczia néhány ezer örménye egytől-egyig a magasabb értelmiségi és társadalmi körökhöz tartozik. Éppen annyi örmény név olvasható a mű-kiállítások jegyzékeiben, az akadémiák és egyéb tudományos társulatok, mindenekelőtt pedig az autonóm testületek tagjai között, nemkülönben a birodalmi és a galicziai országgyűlés jegyzőkönyveiben, mint ahánnyal a nagybirtokok hivatalos lajstromában találkozunk. Ha pedig ma már a nyelvük, irodalmuk és művészetük ugyanegy az egész lengyelségével, kell-e még mondanunk, hogy eszményeik is ugyanazok, a melyek a lengyel nemzet egyetemét lelkesítik?

Vége

(Megjelent Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben.

Galiczia, Budapest, 1898.)

/Szerk. megjegyzés: eredeti írásmóddal/

* * *